

didi, placere intendis, non mundo, sed Deo cur qualis populus, talis et sacerdos? Enimvero, si sacerdos pastor est, et populus oves, dignum est ut in nullo appareat ovibus pastor dissimilis? Si instar mei, qui ovis sum, pastor meus et ipse incurvus graditur, vultum gerens deorsum, et terram semper respiciens, et soli ventri mente jejunos pabula quæritans, in quo discernimur? Væ, si venerit lupus! non erit qui prævideat, qui occurrat, qui eripiat. Decetne pastorem more pecorum sensibus incubare corporeis, hæere infimis, inhiare terrenis: et non potius erectum stare ut hominem, cælum mente suspicere, quæ sursum sunt et quærere et sapere, non quæ super terram?

6. Cæterum mihi indignatur, si vel nutum facere audeam, jubetque ori manum apponere, dicens monachum, qui non habeam judicare de episcopis. Unam et oculos mihi claudas, ut nec cernere possem, quæ contradicere prohibes! Magna vero præsumptio, si ovis cum sim, in ipsum pastorem meum lupas sævissimas, vanitatem et curiositatem, irruere cernens, infremuero, quo ad meum forte balatum cruentis bestiis a quopiam occurratur, et succurratur perituro. Quid facient de me, qui ovicula sum, quæ et ipsum pastorem tanta feritate insiliunt? Et quidem si non vult ut clamem pro se, nunquid non et pro me balare licebit? **464** Sed, etsi ego sileo, ne ponere videar in cælum os meum, clamatur tamen in Ecclesia: *Non in veste pretiosa*. Clamatur autem specialiter ad feminas: ut erubescat in se deprehendi episcopus, quod in fragiliori quoque sexu audierit reprehendi. An forte nulla timetur confusio, si ego solus submussitare desiero? Nunquid etsi ego non loquor, sua cuique non loquitur conscientia? Quid si alius audacior me, non quidem de Apostolo, ut ego; non de Evangelio, non de propheta, non denique quidpiam ecclesiasticum, sed illud tantum gentilicium ingerat: Dicite, pontifices, » non quidem « in sancto, » sed in freno, « quid facit aurum? » Quam tolerabilius cernitur in sancto, quam in freno! Hoc me etiam tacente, etsi non curia regum, tamen penuria pauperum clamat. Sileat licet fama, sed non fames. Fama quidem silet, quia non potest mundus odisse vos. Nam quomodo arguet mundus peccatum, a quo potius laudatur peccator in desideriis animæ auæ, et iniquus benedicitur!

7. Clamant vero nudi, clamant famelici, conqueruntur, et dicunt:

Dicite, pontifices, in freno quid facit aurum?
(PERSIUS, Sat. 8, vers 69.)

Nunquid aurum a freno repellit frigus sive esuriem! Nobis frigore et fame miserabiliter laborantibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis! Nostrum est quod effunditis; nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos enim Dei psalmatio, et nos sanguine Christi redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videte quale sit de fraterna portione pascere

(82) Clavatæ corrigiæ, lora clavis ex auro, purpura, aliisque coloribus intexta.

oculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrahitur, quidquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de una prodeunt radice cupiditatis, dum et vos vanitando peritis, et nos spoliando perimitis. Jumenta gradiuntur onusta gemmis, et nostra non curatis crura nuda caligulis. Annuli, catenulæ, tintinnabula, et clavatæ quædam corrigiæ (82), multaque talia, tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, mulorum dependunt cervicibus: fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis. Huc accedit, quod hæc omnia nec negotiationis studio, nec proprio manuum exercitio vobis elaborastis, sed nec jure hæreditario possidetis: nisi forte et vos in corde vestro dixeritis: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei* (Psal. LXXXII, 13). Et hæc pauperes modo quidem coram Deo tantum, cui corda loquuntur. Nec enim audent aperte causari adversum vos, quibus interim pro sua vita necesse habent potius supplicare. Cæterum in futuro stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, stante quippe pro eis patre orphanorum, et judice viduarum. Ipsius enim tunc vox erit: *Quandiu non fecistis unis dei his minimis meis, nec mihi fecistis* (Matth. xxv, 45).

CAPUT III.

Præsulum potissima et dignissima ornamenta, castitas, charitas, humilitas.

8. Vos autem, reverendissime pater, vos, inquam, absit ut in talibus honorificandum putetis ministerium vestrum. Videntur quidem honorifica, sed oculo qui videt in facie, non qui videt in abscondito. Nam, quæ videntur in abscondito, nullis apparent fucata coloribus, spectabilia sunt tamen; nullis condita saporibus, prædulcia tamen; nullis elevata culminibus, excelsa tamen. Castitas, charitas, humilitas, nullius quidem coloris sunt, sed non nullius decoris; nec mediocris decoris, qui divinos quoque delectare possit aspectus. Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, **465** non virtute. Sed, etsi illius castitas

felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis et loco, et tempore statum quemdam immortalis gloriæ representat. Sola inter nuptiarum solemnium morem beatæ illius vindicat regionis, in qua neque nubunt, neque nubuntur: præbens quodammodo terris cælestis jam illius conversationis experientiam. Vas interim fragile quod portamus, in qua et crebro periclitamur, tenet castitas (ut monet Apostolus) in sanctificationem (I Thess. iv, 4), et instar odoriferi balsami, quocōdita cadavera incorrupta servantur. Sensus ipsa et artus continet et contingit [constringit], ne dissolvantur otis, ne corrumpantur desideriis, ne carnis voluptatibus computrescant: quemadmodum legitur de quibusdam, quia *computruerunt ut jumenta in*

stercore suo (Joel. i, 17). Hoc itaque tantæ pulchritudinis ornamentum digne dixerim sacerdotium honorare, quod dilectum Deo et hominibus faciat sacerdotem, cujus quippe memoria, non in carnis successione, sed in spirituali benedictione sit, redatque similem in gloria sanctorum, in hac licet adhuc regione dissimilitudinis constitutum.

9. Verum quantalibet venustate sui castitas eminere appareat, sine charitate tamen nec pretium habet, nec meritum. Nec mirum. Quod enim absque illa bonum suscipitur? Fides? Sed nec si montes transferat. Scientia? Sed ne illa quidem quæ lingua loquitur angelorum. Martyrium? *Nec si tradidero*, inquit, *corpus meum ita ut ardeam* (I Cor. xiii, 1-3). Nec absque illa quodlibet bonum suscipitur, nec cum illa quamlibet exiguum respuitur. Castitas sine charitate lampas est sine oleo. Subtrahere oleum, lampas non lucet. Tolle charitatem, castitas non placet. Sed o quam pulchra est, ut Sapiens clamat, *casta generatio cum charitate!* (Sap. iv, 1.) Cum illa, inquam, charitate, quam describit Apostolus, *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. i, 5).

10. Porro puritas cordis in duobus consistit: in quærenda gloria Dei, et utilitate proximi; ut in omnibus videlicet actis vel dictis suis nihil suum quærat episcopus, sed tantum aut Dei honorem, aut salutem proximorum, aut utrumque. Hoc enim agens implebit non solum pontificis officium, sed et etymologiam, nominis, pontem utique se ipsum faciens inter Deum et proximum. Pertingit pons iste usque ad Deum ea fiducia, qua non suam, sed illius gloriam quærit. Pertingit usque ad proximum illa pietate, qua et ipsi, non sibi prodesse desiderat. Offerit Deo bonus mediator preces et vota populorum: reportans illis a Deo benedictionem et gratiam. Supplicat majestati pro excessibus delinquentium, vindicat in peccantes injuriam Dei. Ingratis impropere beneficia pietatis, contemnentibus potentiæ severitatem insinuat, utrisque tamen nihilominus placare studet indignantis furorem: nunc quidem hominum obtendens infirmitatem, nunc divinæ magnitudinem pietatis. Denique sive excedat Deo, sive sobrius sit nobis, aut Deo semper, quantum in ipso est, præstare [al. placere] gestit, aut [al. add. præstare] nobis, non quod sibi omnino utile est quærens, sed quod multis.

11. Fidelis pontifex, qui bona quælibet per manus suas transeuntia, sive divina beneficia ad homines, sive hominum vota ad Deum, columbino intuens oculo, nihil sibi retentat ex omnibus. Nec populi requirit datum, sed lucrum, nec Dei gloriam usurpat sibi. Acceptum talentum non ligat in sudario, sed pariter nummulariis, a quibus et usuras recipit, non sibi, sed Domino. Non habet foveam ut vulpes, non tanquam volucres nidum, non loculos quomodo Judas; non denique, sicut nec Maria, locum in diversorio. Imitatur perfecto illum qui non habebat ubi reclinaret caput; factus in præsentiarum tanquam vas perditum: quandoque procul dubio futu-

rum vas in honorem, et non in contumeliam. Denique perdit animam suam in hoc mundo, ut in vitam æternam custodiat eam. Hoc tanto puritatis intimæ bono gloriari non potest veraciter, nisi qui extrinsecas **466** gloriolas perfecte respuerit. Nec enim pure valet Dei vel proximi quærere lucra, qui propria non contempserit. Is tantum puritatis interioris gloria non fraudatur, qui dicere potest cum Domino: *Si ego quæro gloriam meam, gloria mea nihil est* (Joan. viii, 54); et cum Apostolo: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philipp. i, 21); et cum propheta: *Oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde* (Psal. xxx, 13), id est a propria voluntate. Bona oblivio, si te ipsum nescias, ut proximo prosis. Bene autem mortuus a corde, si jam non tibi vivere studeas, sed ei qui pro te mortuus est. Bene mortuus est a corde, qui dicit: *Vivo autem jam non ego*. Sed, si mortuus a se, non tamen a Christo: sequitur enim *Vivit vero in me Christus* (Galat. ii, 20). Mortem hanc, quæ fit a corde, infert charitas, de qua loquitur sponsa in Canticis: *Vulnerata charitate ego sum* (Cantic. iv, 9). *Mortis quippe est ut mors dilectio* (Cantic. viii, 6), et mortem in nobis, non vitam occidit. Unde et audacter minatur: *O mors, ero mors tua* (Ose. xiii, 14). Peccatum exstinguit, quod animæ vitam expulerat; animamque restituit innocentiae.

11. Verum, si prævalet morti charitas, ita ut illam in congressu perimere possit, cur dicitur *fortis ut mors*, et non potius, morte fortior? An forte quia et ipsa est mors, et se ipsa fortior esse non potest? Bona mors, non vitæ, sed mortis. Bona mors, et nequaquam abhorrenda, quæ vitam etsi admittit, non perimit. Admittit quidem, sed ad tempus, restituendam in tempore, duraturam sine tempore. Denique *mortuis estis*, inquit, *et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (Coloss. iii, 3, 4). Libenter igitur carebo ad tempus, ut in æternum possideam. Et ista sufficiant pro eo quod scriptum est: *Charitas de corde puro* (I Tim. i, 5). Sane in tanta oblivione sui necesse est cor bene esse conscius sibi, quo se in lucra securius foris extendat, cum securam intra se reliquerit conscientiam. Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiat? (Matth. xvi, 26.)

CAPUT IV.

Cura sinceræ fidei, et charitatis non fictæ, præsuli maxime necessaria.

13. Sed et ordinis exigit ratio, ut qui ad sui mensuram proximum jubetur diligere, prius se ipsum diligere norit. Itaque duo sunt præcipue quæ bonam reddunt conscientiam, poenitere de malis, et abstinere a malis; hoc est, ut verbis loquar beati Gregorii, et commissa flere, et flenda non committere (Hom. 34, in Evang. post, med.) Horum neutrum solum sufficit. Nam si primum absque secundo sufficeret, frustra et David hortaretur dicens, *Declina a malo*

(Psal. xxxvi, 27) : et Isaias : *Quiescite agere perverse* (Isa. i, 16) et Deus ipse ad Cain : *Peccasti, quiesce* (Gen. iv, 7, *Juxta LXX*). Rursum si secundum per se post peccatum bonam sufficit restaurare conscientiam, sine causa clamat poenitens in Psalmo : *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. xxxi, 1); et illud : *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* (Psal. xxiv, 18); et in oratione Dominica : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Utriusque virtutis bene conscius animus secure jam se ipsum deserat, et quodammodo perdat, ut alios lucrificiat. Cum infirmantibus infirmetur, uratur cum scandalizatis : fiat etiam, si oporteat, Judæis Judæus, nihilque formidet cum tali conscientia, exemplo Jeremiæ et Ezechielis, in Ægyptum vel in Chaldæam cum transgressoribus captivari (Jerem. xliii, 6, et IV Reg. xxiv); sed et cum sancto Job frater fieri draconum, et socius struthionum (Job. xxx, 29); cum Moysæ quoque (quod gravius est) deleri de libro Dei (Exod. xxxii, 32); et cum paulo anathema esse a Christo pro fratribus non timeat cum hujusmodi conscientia (Rom. ix, 3); ipsam denique, si necesse est, intrare gehennam, securus medias penetrans flammæ, læta decantet conscientia, *Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* (Psal. xxii, 4). Comparemus, si placet, thesauros regum et fastigia regnorum cum hujusmodi fiducia : nonne cuncta horum **167** præ tanti boni [al. tantis bonis] divitiis, miseria reputabitur? Et hæc fiduciam operatur charitas de corde puro, et conscientia bona.

15. Jam vero quod restat, de fide non ficta (I Tim. i, 5); et item quod ex alio loco in mentem venit, fides sine operibus mortua est (Jac. ii, 20), duo ista mittunt nos ad quamdam fidei trifariam divisionem, ut dicatur fides mortua, ficta, probata. Et mortuam quidem Apostolus definit eam esse, quæ sine operibus est, id est quæ non operatur ex dilectione, quasi non habens animam, ipsam dilectionem, qua vegetetur [al. add. anima], et moveatur ad opera. Fictam autem ego arbitror illam vocari fidem, quæ suscepta quidem ex charitate vita, moveri inchoat ad bene operandum; sed non perseverans deficit, et moritur tanquam abortiva. Eo utique sensu fictam hujusmodi dixerim nominatam, quo vasa figuli vocamus fictilia : non quia videlicet utilia non sunt quamdiu durant, sed quia fragilia cum sint, diu minime durant. De hac fidei fictione puto illos notari in Evangelio : *Qui ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt*. Interrogo eos qui dicunt charitatem a quo semel accipitur, nequaquam ultra recedere. Ait Veritas de quibusdam : *Et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt* (Luc. viii, 13). Unde, et quo recedunt? Utique a fide ad infidelitatem. Item quæro : Poterantne in illa fide salvari, an non poterant? Si non poterant, quæ injuria Salvatori, quæve tentatori lætitia, quod hinc recedant, ubi

salus non sit? si quidem nec Salvator zelatur nisi salutem, nec malignus invidet nisi salutem. Si autem poterant, quomodo aut sine charitate sunt, quamdiu in illa fide sunt, cum sine charitate salus esse non possit; aut deserentes fidem, non etiam deserunt charitatem, cum charitas et infidelitas simul esse non possint? Recedunt ergo quidam a fide, quia Veritas asserit; consequenter et a salute, quia Salvator redarguit: inde nos colligimus, quod et a charitate, sine qua salus esse non potuit (al. poterit). *Et hi, inquit, radices non habent*. Non negat eos habere bonum, sed in bono potius radicatos non esse causatur.

15. Denique sequitur, et ait : *Quia ad tempus credunt*. Bonum est, sed utinam duraturum. Non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). Non autem durant, quoniam in tempore tentationis recedunt. Beati si interim rapti fuissent, antequam malitia mutaret corda eorum. Nunc vero væ prægnantibus et lactantibus in illis diebus, teneros utique fetus gestantibus, et de vita recenti facile in periculis exturbandos. Tales sunt animæ parvam adhuc et teneram habentes charitatem: et ob hoc earum fidem vivam, sed fictam, necesse est in tentatione deficere. *Vasa figuli, ait, probat fornax, et homines justos tentatio* (Eccli. xxvii, 6), illos videlicet, qui ex fide vivunt. Justus nempe ex fide vivit (Rom. i, 17), sed ex fide quæ vivat. Neque enim quæ mortua est, vitam dare potest. Dæmonum fides non adducitur in examinationem: vacua quippe charitate, mortua est. Credunt quidem et contremiscunt, sed timor non est in charitate. Proinde in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur: quod exstinctæ fidei nulla jam debeatur probatio, sed reprobatio. Solam itaque justorum fidem, id est vivorum vivam, fornax tentationum suscipit examinandam. Sed non omnium justitia manet in sæculum sæculi: quoniam sunt qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Qualis sit enjuscunque fides, tribulatio probat. Si cujus deficit (deficit enim, cum in charitate non perseverat), ficta esse dignoscitur, si cujus perseverat, probata et perfecta censetur.

16. Liqueat ex his satis, ut arbitror, non omnes qui habuerint charitatem, habere et perseverantiam in charitate. Alioquin frustra commoneret discipulos Dominus : *Manete, inquit, in dilectione mea* (Joan. xv, 9). Aut enim, si necdum diligebant, non debuerat, dicere, *manete*, sed, *Estote in dilectione mea*: aut si jam diligebant, necesse non erat moneri de perseverantia, qua secundum istos privari non poterant. Curet igitur servus bonus et fidelis **168** fide servare non ficta charitatem de corde puro et conscientia bona: pluris æstimans animæ vitam quam corporis, minus horrens carnis mortem quam fidei.

CAPUT V.

De virtute humilitatis omnibus quidem, sed prælati in primis necessaria.

17. Jam de tribus quæ superius proposuimus, sola, ni fallor, tractanda restat humilitas. Hæc duabus præmissis virtutibus in tantum est necessaria,

ut absque ista illæ nec esse virtutes videantur. Nempe ut castitas seu charitas detur, humilitas meretur: quoniam humilibus Deus dat gratiam (Jac. iv, 6). Humilitas ergo virtutes alias accipit. Servat acceptas, quia non requiescit Spiritus Domini, nisi super quietum et humilem (Isa. lxvi, 2). Servatas consummat; nam virtus in infirmitate, hoc est in humilitate, perficitur (II Cor. xii, 9). Inimicam omnis gratiæ, omnisque initium peccati debellat superbiam, et tam a se quam a cæteris virtutibus superbam illius propulsat tyrannidem. Siquidem cum ex aliis quibusque bonis virium magis suarum capere solet incrementum superbia, sola hæc omnium propugnaculum quoddam turrisque virtutum, ejus fortiter resistit malitiæ, obviat præsumptioni. Sola denique est, de qua omnium plena virtutum Maria gloriandum esse putavit. Audito quippe ab angelo, *Ave, gratia plena*, quasi solam ex illa plenitudine humilitatem in se cognosceret, solam rependisse ac respondisse memoratur in gratiam: *Respexit, inquit, Deus humilitatem ancillæ suæ* (Luc. i, 28-48).

18. Quid deinde auctor et dator virtutum Christus, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi, in quo omnis quoque plenitudo divinitatis habitat corporaliter? nonne tamen et ipse de humilitate, tanquam summa suæ doctrinæ suarumque virtutum, gloriatus est? *Discite, ait, a me, non quod sobrius, aut castus, aut prudens, aut aliquid ejusmodi: sed, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29). *A me, inquit, discite*. Non ad doctrinam patriarcharum, non ad prophetarum libros ego vos mitto; sed me vobis exemplum, me formam humilitatis exhibeo. Inviderunt mihi altitudinem quam habeo apud Patrem, angelus et femina: ille potentiæ, illa scientiæ. Vos autem æmulamini charismata meliora, discentes a me quia mitis sum et humilis corde.

19. Commodum reor indagare aliquid et de superbia, quatenus ex opposito sibi vitio virtutis hujus decor manifestus appareat. Superbia est appetitus propriæ excellentiæ. Hæc in species duas dividitur, in cæcam et vanam superbiam. Quæ quidem et aliis nominibus appellari possunt, contumacia et vanitas: quarum prior intelligentiæ, posterior voluntatis vitium est. Nam ex illa rationis fallitur oculus, et ex ista voluntatis appetitus male afficitur. Quod melius extingularum definitionibus demonstrabimus. Cæca superbia seu contumacia est vitium, quo se existimans aliquis vel esse bonum quod non est, vel a se esse quod est, in se, non in Domino gloriatur. Vana superbia seu vanitas est vitium, quo quis tam de eo quod est, quam de eo quod non est, suis magis quam Dei laudibus delectatur. His ita præmissis, aptemus jam contraria humilitati, singula singulis opposites. Humilitas est contemptus propriæ excellentiæ. Contemptus opponitur appetitui. Duabus quoque superbiæ speciebus, duæ nihilominus humilitatis opponuntur: contra cæcam, ut quis de se noverit sentire humiliter; contra vanam, nec consentire aliter sentientibus. Nempe qui de se ipso

sentire humiliter novit, in neutro ipsius de se iudicium falli potest, videlicet ut aut majus aliquid putet se esse quam sit, aut a se esse quod sit. Et ideo patienter carens quod sibi novit deesse, humiliter de eo quod certus est adesse, non in se, sed in Domino gloriatur.

20. Porro adversus hoc, ut de se altius se aliquid sentiat, solet, ne insolescat, verus humilis illud sibi jugi meditatione revolvere: *Non alta sapientes, sed humilibus **169** consentientes* (Rom. xii, 16): et illud, *Non ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam* (Psal. cxxx, 1, 2): et item: *Qui se putat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit* (Galat. vi, 3). Contra hoc autem ut a se sentiat esse, quod se sentit esse, sollicitè se ipsum interrogat: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. iv, 7). Item, qui humanas laudes consuevit perfecte contemnere, cum se laudari percipit de eo quod in se novit non esse, nullatenus acquiescens, illud sibi commemorat: *Qui te beatificant, in errorem te mittunt* (Isa. iii, 12).

Sed et illius nihilominus versiculi recordatur. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum* (Psal. lxi, 10). Proinde sollicitè studet imitari Apostolum, ita de se loquentem: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (II Cor. xii, 6). Cum vero laudari se comperit de bono quod se forte habere cognoscit, nihilominus, quantum in se est, scuto veritatis curat a se jaculum favoris repellere: dans gloriam Deo, et dicens: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. xv, 10). Et propulsans a se omnem suspicionem, ait Domino: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxiii, 9). Metuit nimirum, si aliter egerit, ne forte audiat ab ipso, *Recepisti mercedem tuam* (Matth. vi, 5); et iterum, *Gloriam ab invicem quæritis, et gloriam quæ a solo Deo est, non vultis* (Joan. v, 44). Refugiens ergo et de hoc ad consilium Apostoli, probat ipse opus suum, ut sic habeat *in semetipso gloriam, et non in altero* (Galat. vi, 4). Fidelis suimet custos, qui sibi oleum favoris sine fraude reservet, ne in adventu sponsi lampas conscientiæ vacua exstinguatur. *Non in altero, inquam. Nec enim tutum arbitratur labiis hominum committere gloriam suam, arcæ utique sine clave, et sine sera, nullique omnino clausæ nocere volenti. Non tutum plane, sed stultum, ibi thesaurum tuum recondere, unde non valeas resumere cum volueris. Si ponis in os meum, jam non in tua, sed in mea potestate est, cum utique pro meo libitu vel laudare te possim, vel derogare tibi.*

CAPUT VI.

Laus et vera gloria in conscientia cujusque reputanda; attamen non sine formidine, quia Deus est scrutator et iudex cordium.

21. Sanum vas et inconcussum conscientia, et secretis servandis idoneum, nullis patens insidiis,

nulli violentiæ cedens, nulli quippe oculo vel manui accessibilis, excepto duntaxat Spiritui, qui scrutatur etiam alta, Dei. Quidquid in ea reposuero, securus sum quia non perdam: servabit vivo, defuncto restituet. Nam quocumque vado ego, ipsa ita mecum, secum ferens depositum quod servandum acceperit. Adest vivo, mortuum sequitur; ubique mihi vel gloria, vel confusio inseparabilis pro qualitate depositi. Beati qui in veritate dicere possunt: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. I, 12). Non potest dicere nisi humilis, qui juxta vulgare proverbium, et oculos campi metuere, et silvarum aures soleat semper habere suspectas. Beatus nempe homo qui semper est pavidus (Prov. XXVIII, 14). Non potest dicere arrogans et præsumptor, qui se ipsum impudenter ostentans, passim et ubique, tanquam per campum incedens, totus fertur in gloriam: gloriatur etiam cum male fecerit, et exultat in rebus pessimis. Æstimat se non videri, dum plures habeat imitatores quam reprehensores, cæcus dux cæcorum. Sed habet hic campus oculos sanctorum procul dubio angelorum, quos semper offendere solet in disciplinata conversatio. Non dicit hypocrita: Gloria mea est testimonium conscientiæ meæ: quia etsi judicantium secundum faciem, verbo, vultu habituve simulatorio illudat opinioni; sed non ejus qui scrutatur renes et corda, fallit vel evadit iudicium, si quidem Deus non irridetur.

22. Timeat ergo et iste memoris aurem. Lingua licet manique cessantibus, auri tamen ubique præsentis **170** de quacumque silva latebrosæ duplicitatis et spinosæ calliditatis tacentis et quiescentis cor loquitur, cogitatio confitetur. Præsumptum est cor hominis et imperscrutabile (Jerem. XVII, 9), ita ut nemo sciat, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est; sed nec ipse plene. Nam cum Apostolus diceret. *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die*; adjecit: *Sed nec ego me ipsum iudico*. Quare? Quoniam non possum, ait, ratam vel ipse de me proferre sententiam. *Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc justificatus sum*. Non ex toto credo me vel ipsi conscientiæ meæ, quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum; nec potest judicare de toto, qui totum non audit. *Qui autem iudicat me, Dominus est*. (I Cor. IV, 3, 4). Dominus, inquit, cujus utique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Aderat auris Prophetæ absentis ori furtive poscentis pecuniam (IV Reg. V, 22): et ego quantumlibet in occulto lædere cogitans aut proximum æquiter, aut turpius meipsum, non verear aurem nusquam absentem? Tremenda prorsus auris at reverenda, cui non cessat quies, non tacet silentium. Denique ait: *Aufertemalum cogitationum vestrarum ab oculis meis*. (Isa. I, 16). Sed quid est quod dicit, *ab oculis meis*? an et nostra Deus non solum audit, sed et videt arcana? Qualis oculi, qui

A contemplantur cogitationes! Non sunt coloratæ, ut videatur, sicut nec sonant ut audiantur. Solent sentiri a cogitante, non audiri ab auscultante, non a contemplante videri. Merito tamen Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Cur enim nesciret, quas et audit, et videt? His præcipue duobus sensibus, id est visui et auditui, nemo fidem putat esse negandam. Hoc nos scire constanter adstruimus, quod vidimus et audivimus. Merito itaque non erat opus Domino Jesu, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse nimirum sciebat quæ essent in homine. *Quid cogitatis*, ait, *mala in cordibus vestris*? (Matth. IX, 4.) Respondebat non sermonibus, sed cogitationibus. Audiebat non loquentes, videbat non apparentes.

B 23. Contremisco totus, tuam, Domine Jesu, quantumtillo possum intuitu considerans majestatem, præsertim cum recordor, in quantis ipsius aliquando contemptor existiterim. Sed et nunc cum jam a facie majestatis fugi ad genua pietatis, quid amplius facio? Vereor ne qui aliquando contrarius existi majestati, et nunc ingratus pietati inveniar. Quid enim si cessant manus, et non cessat pectus? Quid si os jam silet, et necdum cor quiescit? Si singuli illiciti motus animi mei singula sunt quædam in te, Deus, convicia, utputa iracundiæ motus in mansuetudinem, invidiæ in charitatem, in frugalitatem luxuriæ, turpitudinis in castitatem, et innumera his similia, quæ de cæno lacu prurientis pectoris mei etiam nunc incessanter ebulliunt, inundantes et impingentes in serenitatem præfulgentis vultus tui: quid magnum feci solos cohibere artus, actus corrigere? Si has atque hujusmodi, quas, foris licet vacans, intus actitare non cesso, iniquitates observaveris, o Domine, quis sustinebit? An forte jam non ago illa, sed patior? Aguntur quidem in me, sed a me non aguntur, si non consentio. Sane si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, et immaculatus coram eo, non solum si carnero, sed et si observavero me ab iniquitate mea. Mea dixerim, non quia facio, sed quia sustineo. Corpus gesto mortis, carnemque peccati: sufficit interim mihi, si non regnet peccatum in meo mortali corpore. Sic corpus crimini non reputatur, nec quod habitat in eo peccatum: si tamen non delector, si tamen non exhibeo membra mea, arma iniquitati. Pro hac orabit ad te, o misericors, qui vis etiam sanctus in tempore opportuno: (Psal. XXXI, 6.) supplex nimirum, quod malum sentiat; et nihilominus sanctus, dum non consentiat: supplex pro periculo, sanctus pro virtute: sanctus plane atque beatus, qui condelectatus legi Dei secundum interiorem hominem, de malo, quod ita inesse corpori **171** sentit, ut nisi pariter cum corpore carere non possit, merito sese consolatur, et ait: *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. (Rom. VII, 17).

24. Verumtamen delicta quis intelligit? Nam si possem dicere cum Paulo, quod quidem longe est a

me, *Nihil mihi conscius sum* (I Cor. IV, 4): non tamen in hoc esse justificatum oporteret me gloriari: *Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat* (II Cor. X, 18). Si applauserit mihi justitiam humanus dies, pro minimo habeo, quia ille lucet tantum in facie. Homo enim videt in facie, Deus autem intuetur cor. (I Reg. XVI, 7.) Propter hoc Jeremias non satis popularibus sententiis, velut quibusdam humani diei radiis, movebatur, sed fidenter loquebatur Deo: *Diem hominis non concupivi tu scis*. (Jerem. XVII, 16) Si meus mihi arriserit dies, *neque me ipsum*, inquit, *iudico* (I Cor. IV, 3): quia nec ipse me satis intelligo. Solum merito constitutus est iudex vivorum et mortuorum, qui finxit singillatim corda universorum, et intelligit omnia opera eorum. Solum attendo iudicem, quem et solum justificatorem agnosco. Pater dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est (Joan. V, 27). Non usurpo mihi vel super me servus Filii potestatem, nec me annuero illis, de quibus ita conqueri solet: *Tulerunt homines a me iudicium*. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (ibid., 22): et ego mihi præsumam quod nec ipse Pater sibi assumit? Velim, nolim, ipsi me adstare necesse est: ipsi horum quæ gesserim in corpore, reddere rationem, cui nec verbum prætervolat, nec subterfugit cogitatio. Sub tam æquo libratore meritorum, sub tam intimo secretorum inspectore, quis gloriabitur castum se habere cor? Sola profecto, quæ non solet gloriari, non novit præsumere, contendere non consuevit, gratiam inventura est in oculis pietatis humilitas. Deus namque superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. IV, 6). Non contendit iudicio, nec præterdit justitiam qui vere humilis est, sed dicit: *Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine* (Psal. CXLII, 2). Recusat iudicium, et postulat misericordiam, facilius sibi veniam impetrare posse, quam justitiam vindicare confidens. Novit naturam divinam naturaliter piam, quæ in nostra [al. nostram] nequaquam humilitatem abhorreat. Non despicit illa majestas cor contritum et humiliatum in nostro genere, quæ corpus ex eo humilitatis assumere non dedignata est. Nescio quo pacto familiaris semper humilitati propinquare solet divinitas. Denique illa se induit, ut appareret hominibus. Substantiam, formam, habitumque gestavit humilem, ipsius nobis commendans virtutis excellentiam, quam speciali sui voluerit honorare presentia.

CAPUT VII.

Ambitionem ecclesiasticorum, promotionem ju-

(83) Primum metropolitani Senonensis repetunt a Joanne VIII, qui Ansegiso archiepiscopo vices suas in Gallia et Germania demandavit. Exstat liber hac de re singularis Joannis Baptistæ Drioti canonici Senonensis. Ad epistolam Ludovici VI, ad Callixtum II, in tomo 3 Spicilegii, pag. 147.

(80) Confer epistolam 271, ad Theobaldum Campaniæ comitem, quem filio suo Willelmo impuberi

niorum, et pluralitatem beneficiorum perstringit.

B 25. Vobis autem, dilectissime, vobis præcipue tanto magis arbitror hanc esse necessariam, quanto major noscitur materia suppetere superbiendi. Genus, ætas, scientia, cathedra, et, quod majus est, primatus prærogativa (83), cui non essent insolentiæ formes, elationis occasio? Quanquam esse possint et humilitatis. Meditantibus quidem honores blandiuntur, sed onera pensantibus tædio sunt atque formidini. Non autem omnes capiunt hoc verbum. Multi enim non tanta fiducia et alacritate curerent ad honores, si esse sentirent et onera. Gravari profecto metuerent, nec cum tanto labore et periculo quarumlibet affectarent infulas dignitatum. Nunc vero quia sola attenditur gloria, et non poena, purum esse clericum erubescit in Ecclesia; seque viles æstimant, et inglorios, qui quocumque eminentiori in loco non fuerint **172** sublimati. Scholares pueri et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad ecclesiasticas dignitates (84), et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris; lætiores interim quod virgas evaserint, quam quod meruerint principatum; nec tam illis blanditur adeptum, quam ademptum magisterium. Et hoc quidem in initio. Processu vero temporis paulatim insolescentes, docti sunt in brevi vindicare (85) altaria, subditorum marsupia vacuare, magistris nimirum in hac disciplina utentes idoneis, ambitione, et avaritia. Verum quantavis industria tua tibi lucra conquirere cautulus videaris, quantalibet vigilantia rem possis servare tuam, quantocumque studio regum tibi ac principum gratiam captare cures, dicimus tamen: *Væ terræ, cui rex puer est, et cujus principes manecomedunt* (Eccle. X, 16).

26. Nec dicimus quamcumque ætatem Dei gratiæ præmaturam, sicut nec seram: cum multos videamus juniorum super senes intelligere, moribus antiquare pies, prævenire tempora meritis, et quod ætati deest, compensare virtutibus. Boni pueri, qui quod ætate videntur, esse student et malitia. Malitia, inquam, sed non sensu: quorum, juxta admonitionem Apostoli, nemo contemnat adolescentiam (ITim. IV, 12). Meliores bonæ indolis adolescentes inveteratis dierum malorum. Puer centum annorum maledictus est: et est e regione senectus venerabilis, non diuturna, neque numero annorum computata (Sap. IV, 8). Bonus puer Samuel, qui loquenti Deo promptus aderat auditor, dicens: *Loquere, Domine quia audit servus tuus* (I Reg. III, 9), ac si diceret: *Paratus sum et non sum turbatus ut custodiam mandata tua* (Psal. CXVIII, 60). Bonus et Je-

dignitates ecclesiasticas procurare volentem graviter et amice reprimit Bernardus.

(85) *Vindicare* scribebant illius ævi librarii, pro quo nonnulli codices habent *vendicare*. Sed præferenda lectio prior, ut verbum respondeat ambitioni, de qua mox: avaritiæ aliud membrum de evacuan- dis subditorum marsupiiis.